

Märkliga memoarer

"G E R I VÄG, säger jag, och låt oss bli av med er. I Guds namn, gå." Dessa ord, yttrade av Cromwell då han sände hem "det långa parlamentet", upprepades den 7 maj 1940 i det engelska underhuset, efter det brittiska misslyckandet i Norge, tre dagar före det stora tyska anfallet på västfronten. Den historiska maningen riktades då till premiärminister Neville Chamberlain och hans kolleger; den mottogs med våldsamma bifallsrop även på de konservativa bankarna och bidrog att utlösa det missnöje som några dagar senare ledde till Chamberlains avgång och Churchills regeringsbildning. Talaren var Leo Amery; många minns väl hans namn blott på grund av denna av bitterhet och patos burna aktion. Amery har aldrig nått det allra första ledet i engelsk politik, trots att han under årtionden varit en av underhusets största begåvningar och främsta talare; han har varit för självständig i sin uppfattning och kanske också för hänsynslös i sitt uppträdande. Hur betydande Amery är framgår klarast av hans memoarer (*My Political Life*, Hutchinson), av vilka de två första delarna, omfattande tiden fram till högerns nederlag år 1929, nu är utgivna. Det är sällsynt fängslande böcker, skrivna av en åtti-åring med en ung mans kraft och en gammal mans överblick. Engelska biografier och memoarer präglas nästan alltid av älskvärdhet och konventionalism, som skyller över motsättningar och personliga svagheter; här möter man en iver och öppenhet som ger nytt liv åt händelser och människor i det förgångna. Stora delar av detta arbete står i jämnhöjd med Churchills självbiografiska verk; i fråga om energisk debatt

Lloyd George och Amery i juli 1918.

av problemen och realistiskt orädd karaktärstik står Amery ofta högre än Churchill.

Amery (född 1873) var under många år medarbetare i Times. Bland annat tjänstgjorde han som krigskorrespondent under boerkriget och skrev till större delen Times berömda historia om detta krig. 1911 blev han konservativ parlamentsledamot. Under och efter det första världskriget hade han en rad poster som förde honom i den närmaste beröring med det engelska kabinettets och fredskonferensens arbete. 1922—1924 var han sjöminister, 1924—1929 kolonialminister. Efter 1929 års val kom han liksom Churchill i motsättning till den konservativa partiledningen. I Churchills krigsregering hade han ånyo skilda ministerposter utan att utåt starkare framträda. Churchills krigsminnen ger inte intryck av att han spelat någon större roll; måhända blir intrycket ett annat då Amery själv hinner fram till detta skede.

I motsats till de flesta brittiska politiker har Amery en ganska utformad åskådning, orubbad sedan ungdomen. Han är klar demokrat, intresserad av sociala reformer, i allmänpolitiska frågor snarast radikal liberal, men framför allt är han talesman för det brittiska samväldet, om man så vill imperialist. "The British Empire" — jag tror att han hellre säger "empire" än "commonwealth" — är för honom, liksom för Joseph Chamberlain och mera naivt-romantiskt för Cecil Rhodes, grundvalen för de anslutna staternas politik och bör vara den aktiva kraften till framsteg, fred och ordning i världspolitiken. På denna passionerade tro har han byggt sitt ställningstagande i alla frågor. Han försvarar den engelska politik som ledde till boerkriget och boerstaternas erövring. Han var mot självstyrelse för Irland och tycks fortfarande anse att det var ett misstag att ge efter. Hans huvudlinje var emellertid protektionism och tullunion inom samväldet. Därför deltog han i Joseph Chamberlains stora kampanj år 1903 och har inom olika regeringar arbetat för skyddstullar med preferens för imperiets medlemmar. Han är, numera, stor beundrare av Churchill, men tar avstånd från dennes rent "engelska" patriotism. Churchills "patriotism" har alltid gällt England, det England som i det förflytna kämpade

med Filip av Spanien, Ludvig XIV och Napoleon, det England som i hans egen livstid besegrade kejsar Vilhelm och Hitler . . . det England som är den politiska frihetens hemvist, som får prestige och makt genom sitt välgörande valde över underlydande folk och även genom en krets av unga och fria nationer av brittisk härkomst. . . Den andra, nyare uppfattningen om samväldet som föremål för en större patriotism . . . ett samväldet som ännu är under byggnad, men som är den enda fasta grundvalen för planering av vår ekonomiska och militära politik i den nya tiden av stora världsenheter — den uppfattningen har aldrig allvarligt påverkat hans tänkande, hans vältalighet eller hans handlingar".

Vad som gör Amerys memoarer så roliga är dock än mera de självständiga och inträngande personeteckningarna. Här klarläggs, mer än i någon annan bok, personliga konflikter mellan ledande politiker, och analysen av handlingsmotiven är — utan att vara elak eller högfärdig — i alldeles exceptionell grad fri från det överstående kamaraderi, den ofta fadda och falska vilja att vara vänligt förstående som är så vanlig i böcker av detta slag. Asquith hör till de skarpast kritiserade; vid läsningen av Amery förstår man — bättre än till och med i Lloyd Georges memoarer — varför han var oduglig som krigsledare. De brittiska generallerna under boerkriget och andra världskriget sablas ned. Porträttet av Kitchener är en studie i dumhet, envishet och högdragen okunnighet; kavalleristerna French och Haig var under första världskriget besatta av tanken att "öppna en lucka, genom vilken det stora rytterianfallet skulle kunna frambräjas". Baldwins flegma blir än en gång belyst; "i kabinettet brukade han suga på sin penna eller skruva munnen runt i en cirkel, han studerade sina kollegers personer snarare än han lyssnade till deras argument, som regel belåten med att godta majoritetens åsikt". Till de viktiga personliga motsättningarna hörde fientligheten mellan Lloyd George och Baldwin, respektive Neville Chamberlain. Lloyd George kom vid första sammanträffandet att förakta Chamberlain; "när jag såg det där knappnålshuvudet tänkte jag genast att det inte kunde vara något med honom". Både Baldwin och Chamberlain kände mot Lloyd George den solida och stabila röghetens misstro och irritation inför det oberäknliga och lysande.

Teckningarna av Lloyd George och Churchill är präglade av beundran, men visst inte kritiklösa. Amery hör till dem som mera betonar Lloyd Georges vitalitet och öppenhet för intryck än hans opportunism. Vid kabinettets sammanträden och i samtal lyssnade han intensivt, stimulerad och ofta påverkad av andras idéer. Det kunde därför sägas att landet styrdes av två personer, "Lloyd George och den han sist talat med". Han levde, skriver Amery, "uteslutande genom spontan reaktion gentemot sin omgivning"; därför "hade han intet klart minne vare sig av förflutna händelser eller av sina egna tidigare motiv". Men Lloyd George var inte medvetet osann eller opålitlig; hans nästan abnorma inriktning på nuet gjorde att han verkade som en fräck intrigör och taktiker även då han subjektivt var absolut hederlig. Man påminns här, mer än i de flesta memoarporträtt av Lloyd George, om Joyce Carys lysande skildring av Chester Nimmo i "Prisoner of Grace". Efter kriget var Lloyd George den ende politiker som förstod arbetslöshetsproblemet betydelse och systema-

tiskt arbetade för att finna en lösning.

Churchill är Amerys gode vän sedan mer än femtio år, men de har långa tider tillhört skilda partier eller inom samma parti förtrodd skilda åsikter. Draget av kondotiär och lycksökare i Churchills tidigare karriär kommer starkt fram i berättelsen. Lord Birkenhead och Churchill var, skriver Amery med tanke på tiden omkring 1920, "politiska äventyrare i ordets bättre mening, i grunden patriotiska, men inte obenägna att helhjärtat kasta sig in i varje strid där de kunde utmärka sig och vinna befordran . . . Birkenhead var det bästa huvudet, men Churchill hade den starkare karaktären." Att Churchill blev finansminister under Baldwin år 1924 var från Amerys synpunkt en olycka; han var ekonomiskt okunnig, höll fast vid en konventionell finanspolitik och var motståndare till protektionism i stor stil. I sin dagbok beskriver Amery ett av deras möten efter Baldwinregeringens fall: "Mot slutet av samtalet steg jag upp för att gå, och Churchill började klä av sig. Han slutade med att sätta på sig en

lång nattskjorta av siden och en maggördel av ylle. W. (Churchill) frågade varför jag skrattade, och jag svarade 'frihandel, politiska åsikter från mitten av Victorias tid och en gammaldags nattskjorta, vilken lämplig kombination!' Jag har alltid sagt att nyckeln till Winston är att han är högviktorsansk, inpyrd med politiska åsikter från faderns tid och oförmögen att fatta det moderna sättet att se. Det är bara hans ordrikedom och hans flödande vitalitet som döljer detta elementära faktum."

Omdömet var ensidigt redan då det skrevs ner, erkänner Amery. Men det var under de tio åren utanför ledningen (1929-1939) som Churchills personlighet växte till storhet, fortsätter han. "Det var de åren under vilka hans starka årgång mognade, de år under vilka han skrev boken om sin store stamfader Marlborough och på detta sätt lärde sig att leda en annan Stor Allians, de år då han förvärvade rätten att styra genom sina varningar för framtidens faror."

HERBERT TINGSTEN

Feb. 8 d. 6 k. 2 ul.
= 1 m. 2 a

Sia 19